

Таким чином, промова У. Черчилля «М'язи миру» була, швидше, декларацією «холодного миру», стримуючим фактором для СРСР, але аж ніяк не заявою про «холодну війну».

Список використаних джерел і літератури

1. Богатуров А.Д. История международных отношений 1945–2017 годов / А. Д. Богатуров, В. В. Аверков. – М., 2020. – 520 с.
2. Рукавишников В. О. Холодная война, холодный мир. Общественное мнение в США и Европе о СССР / России, внешней политике и безопасности Запада / В. О. Рукавишников. – М., 2005. – 864 с.
3. Злобин Н. В. Неизвестные американские архивные материалы о выступлении У. Черчилля 5.ІІІ.1946 / Н. В. Злобин // Новая и новейшая история. – 2000. – № 2.
4. Сич О. І. В. Світ у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.: основні тенденції політичного та соціально-економічного розвитку: Навчальний посібник / Сич О. І., Мінаєв А. В. – Чернівці, 2010. – С. 107–120.
5. Черчілль В. «Мязи миру». Промова 5 березня 1946 р. в Фултоні // «Холодна війна» (1946–1991 рр.). Документи і матеріали :навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Упорядник О. І. Овчаренко. – Черкаси, 2013. – С. 90–108.
6. Зародження «холодної війни» 1946–1947 рр. // Овчаренко О. Історія європейської інтеграції: навчальний посібник /Овчаренко О., Сухушина О., Земзюліна Н. – Черкаси: Вертикаль, 2021. – С. 85–97.
7. Шпаргало Є. Фултонська промова Черчилля та її значення[Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://eugene-shpargalo-articles.blogspot.com/2020/04/blog-post.html>.

Макаренко Т. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

НАУКОВЕ-ТЕХНІЧНЕ ВІДСТАВАННЯ ЯК ЧИННИК КРАХУ РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ

У середині 1980-х рр. економіка СРСР суттєво відставала від соціально-економічного розвитку інших країн Європи і світу. Бажання радянського керівництва покращити економічні показники, наздогнати провідні країни по виробництву продукції важкої промисловості призвело до запровадження під час «перебудови» курсу на прискорення науково-технічного прогресу. Однак це не допомогло подолати Радянському Союзу глибокої економічної кризи. Науково-технічне відставання мало теж причини, що і розпад СРСР – тоталітарний характер діяльності партійно-державних органів, використання адміністративно-командних методів управління, державного планування і фінансування науково-технічного комплексу тощо. Тому є підстави вважати слабкість науково-технічного забезпечення народного господарства СРСР одним із чинників його краху. Актуальність означеної теми полягає у кращому осмисленню процесу системного розпаду Радянського Союзу.

Різні аспекти науково-технічного, технологічного відставання галузей радянської економіки і його зв'язок з подальшою системною кризою в СРСР знайшли відображення в наукових працях українських і зарубіжних дослідників. Окремі питання означеної теми висвітлили в наукових працях В. Гаврилюк [1], О. Онищук [2], Е. Бодрова, Е. Кашкин, М. Гусарова [3–4]. Російські вчені, оцінюючі науково-технічне відставання в СРСР зазначали, що науково-технічний потенціал країни був фактично «відключений» від рішення важливих завдань країни і розглядався насамперед як перешкода, ніж позитивний чинник щодо їх вирішення.

Метою статті є спроба висвітлити місце науково-технічного відставання в СРСР в розпаді цієї тоталітарної держави.

На завершальному етапі індустріальної модернізації, в умовах «холодної війни» і боротьби за досягнення паритету з США Радянський Союз набув статусу великої держави і зробив прорив в атомній та ракетно-космічній сферах. Нафтогазовий комплекс та доходи від експорту сировини багато в чому стимулювали в Радянському Союзі розвиток промисловості і прискорення науково-технічного прогресу.

Значну роль у визначенні вектора розвитку країни зіграла енергетична криза 1973 р., яка стала початком структурної перебудови економіки провідних країн, що послужило поштовхом

для нового етапу НТР і створило передумови для формування постіндустріального суспільства. Значно укріпив свій економічний потенціал і СРСР [4, 572].

Однак в 1970-ті рр. економіка виявилася «наркотично» залежною від експорту нафти і газу. Нездатність керівництва країни усвідомити визначальний вектор еволюції світової спільноти, визначити пріоритети, адекватні загальносвітовим тенденціям і наявним ресурсам, а в цілому – відсутність іншої за змістом і методам реалізації державної економічної політики зумовили невикористання найбільш сприятливого моменту для початку нового етапу модернізації. Радянська економіка втратила динамізм і конкурентоспроможність, в число пріоритетів не була включена сфера високих технологій [3, 192].

Проблема завершеності пізноіндустріальної фази модернізації належить до числа дискусійних. Все ж ця стадія в СРСР до середини 1980-х рр. була завершена, нова модернізаційна хвиля мала всі шанси розгорнутися, але невдалі спроби її здійснення закінчилися катастрофічними для країни наслідками: розпадом, демодернізацією і деіндустріалізацією. Наука виявилася підкатком ліберальних реформ, вчені вживали, їхали, часом, цілими колективами або перекваліфікувалися. Доля багатьох перспективних розробок виявилася сумною. Єдиний екземпляр комп'ютера «Ельбрус-3», розробленого ще в радянських часів і в 2 рази більше швидкого, ніж Cray Y-MP (найпродуктивнішою на той час американської супермашини), був розібраний і пущений під прес в 1994 році [3, 196].

Геополітичне протистояння США і СРСР, капіталізму і соціалізму, котре проявлялося в гонці озброєнь і першості у космосі вимагало значного прискорення розвитку військово-промислового комплексу (ВПК). На початку 1980-х рр. науково-технічний рівень радянського ВПК, технічної оснащеності виробництва були низькими. Це при тому, що пріоритет у науково-технічному розвитку за всі часи радянської історії надавалося ВПК. В умовах «холодної війни» пріоритетним для ВПК було і фінансування, і матеріально-технічне забезпечення галузей військового комплексу [2, 180].

Визначаючи в якості однієї з найважливіших причин розпаду СРСР технологічне відставання і виявляючи передумови гальмування модернізаційних процесів стратегія часів «перебудови» була намічена вірно: у квітні 1985 р. на Пленумі ЦК КПРС М. Горбачов запропонував концепцію «інтенсифікації економіки і прискорення науково-технічного прогресу», «переозброєння» всіх галузей народного господарства «на основі сучасних досягнень науки і техніки», додання пріоритетного характеру розвитку машинобудування, передбачалося «в дванадцятій п'ятирічці в півтора-два рази прискорити темпи зростання галузі». За його словами потрібні були революційні зрушення – перехід до принципово нових технологічних систем, до техніки останніх поколінь, що дають найвищу ефективність. Головною задачею було визначено необхідність швидко перейти на виробництво нових поколінь машин і устаткування [4, 581]

У багатьох країнах в цей час формувалися національні інноваційні системи, які забезпечили значне підвищення ефективності виробництва, технологічний прорив. Розумна державна інноваційна політика в ряді з них сприяла подоланню глибокої економічної кризи. Фактом провалу політики стало те, що річний економічний ефект від впровадження нової техніки в промисловість в 1988 р. склав трохи більше 6 млрд. руб., тоді як витрати на науку виявилися набагато вище – 33 млрд. руб [3, 198].

Отже, в цілому віддача була явно нижче запрограмованого рівня. Пріоритети були визначені не точно. У сфері виробництва проектні обсяги використання нової техніки і технології досягнуті не були. У різко мінливої економічної ситуації науково-технічна діяльність і науково-технічний прогрес в цілому виявилися однією з найбільш вразливих сфер господарської системи. Суттєвих зрушень в збільшенні впливу науки на виробництво не відбулося. Державне замовлення з розвитку науки і техніки в 1989 р. було виконано на 86%. Спроби вдосконалення господарського механізму помітного ефекту не дали. До числа причин слід віднести кризу управління: відсутність глибокого наукового аналізу, догматизм, орієнтацію на екстенсивний розвиток [4, 280]

Чинники, що визначили розпад СРСР різноманітні. У числі визначальних слід назвати неефективність радянської економічної моделі реаліям кінця ХХ століття. В умовах екстенсивного розвитку економіки СРСР витрати на технологічне переоснащення виробництва були значно менше ніж витрати на розширення вже діючих і будівництва нових об'єктів. Недооцінка загального технологічного рівня народного господарства, його впливу на соціально-економічні процеси призвела спочатку до зниження темпів розростання економіки, а далі і до системного вибуху соціалістичного устрою [2, 24].

Таким чином, в останні роки «існування» Радянського Союзу робилася спроба надати новий імпульс економічному розвитку країни, але технологічний прорив забезпечений не був. Криза управління зумовила технологічне відставання, гальмування модернізаційних процесів і, нарешті, розпад СРСР.

Список використаної літератури

1. Гаврилюк В. Т. Об'єктивна необхідність прискорення науково-технічного прогресу / В. Т. Гаврилюк // Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. Сер.: Економіка і менеджмент. – 2012. – № 1. – С.21–28.
2. Онищук О. Система підготовки кадрів науково-технічної інтелігенції через мережу вищих навчальних закладів УРСР у другій половині 1950-х – першій половині 1960-х рр. / О. Онищук // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – 2013. – Вип. 36. – С. 180–186.
3. Бодрова Е. В. Технологическое отставание как фактор распада СССР / Е. В. Бодрова, Е. В. Кашкин // Российский технологический журнал. – 2017. – № 5(3). – С. 189–201.
4. Бодрова Е. В. Эволюция государственной промышленной политики в ССР и Российской Федерации : монография / Е. В. Бодрова, М. Н. Гусаров, В. В. Калинов. – М.: РЕГЕНС, 2014. – 940 с.

Науковий керівник: к.і.н., доцент Сухушина О. В.

Мащенко С.І.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ГЕЙШІ ЯК СИМВОЛ ЯПОНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Коли ми говоримо про Японію, витончений жіночий силует мимоволі спливає в нашій свідомості, наче натякаючи на те, що гейші існували там з найдавніших часів. Проте це одне із помилкових суджень про представниць цієї процесії, з якими досить часто стикається більшість людей. Насправді ж мистецтво бути гейшею з'явилося в ХVIII ст., коли ще панувала самурайська культура. Але суворість самураїв не віднайшла собі місця серед міських прошарків, які тягнулися до чогось більш розважливого. В містах почали виникати так звані «квартали задоволення», де крім жінок легкої поведінки, можна було зустріти людей досить творчих – акторів, поетів, музикантів, танцюристів та акробатів. Саме серед них зародився майбутній ідеал японської жінки – гейші [1, 210].

Вони підкорили весь світ не лише своєю красою, а в першу чергу своїм розумом. Недаремно гейш називають найосвіченішими жінками Японії, адже вони досконало знаю японську літературу, продекламують кращі уривки та заспівають будь-який класичний оперний твір. Їхній інтелект не заважає їм бути невимушено веселими, дотепними та кокетливими [2, 149]. Провести вечір в компанії гейші – розкіш, доступна не кожному. Однак на перших сторінках своєї історії гостей розважали зовсім не молоді дівчата, а чоловіки, котрих називали отоко-гейші. До себе додому їх запрошувала переважно знать або ж заможні купці. Отоко справді володіли всіма нюансами тогочасного етикету: вони уміли розпалювати пахощі, проводили чайну церемонію, володіли мистецтвом ікебани та грали практично на всіх тоді відомих музичних інструментах. Серед близьких друзів отоко-гейш було безліч людей культури. Одним словом, чоловіки теж виявились витонченими майстрами в цій справі, проте з жінками зрівнятися так і не змогли. Останній чоловік залишив цю професію в 1800 році, тобто через 50 років після того, як конкуренцію їм почали складати жінки [1, 210].